

Jolanta Witek, Krzysztof Błoński
Uniwersytet Szczeciński

BADANIA ANKIETOWE KONSUMENTÓW NA POGRANICZU POLSKO-NIEMIECKIM W WARUNKACH RYNKU EUROPEJSKIEGO

1. Wstęp

W polskiej rzeczywistości historyczno-prawnej do 1989 r. napotymano wiele trudności, pojawiających się w procesie nawiązywania współpracy przygranicznej czy w ogóle współpracy regionów dwóch różnych państw, która w okresie powojennym była niezwykle ograniczona ze względów politycznych. Dopiero po roku 1989 stopniowo następował proces normalizacji i otwarcia polskich granic, który 1 maja 2004 r. – w momencie wejścia Polski w struktury unijne – stał się faktem. Spośród wielu czynników wpływających na ocenę wejścia Polski w struktury unijne duże znaczenie ma również bliskość zamieszkiwania przy granicy. Granica już od lat jest dla zamieszkującej tam ludności ważnym czynnikiem ekonomicznym w zakresie ruchu przygranicznego, pozwalającego w większym zakresie niż w innych regionach kraju na nabywanie i konsumowanie dóbr sąsiadów, ale też na rozwój działalności gospodarczej w sferze małego i średniego biznesu. Wart podkreślenia jest również proces dyfuzji kultury, czyli zapożyczania obcych wartości i przekładania ich na rodzimy grunt. Jednakże na ocenę pełnego zaistnienia Polski w przestrzeni europejskiej i jego oddziaływania na Polaków zamieszkujących w strefie przygranicznej rzutują również uwarunkowania dotyczące ogółu społeczeństwa, związane z funkcjonowaniem gospodarki.

2. Wstępna ocena niektórych obaw związanych z wejściem Polski w struktury unijne

Polska gospodarka, mimo raczej niekorzystnych zewnętrznych warunków gospodarczych występujących w chwili akcesji, takich jak mała dynamika rozwoju

państw „starej” UE czy wysokie ceny surowców, poradziła sobie wyjątkowo dobrze z włączeniem do struktur wspólnego rynku. Wiele przewidywań dotyczących np. zalania polskiego rynku taną żywnością z UE, masowego upadku małych i średnich przedsiębiorstw, pogorszenia sytuacji rolników czy wykupu nieruchomości przez cudzoziemców nie sprawdziło się. Również obawy dotyczące nadmiernej migracji Polaków nie znalazły potwierdzenia. Skala migracji zarobkowych do państw (Irlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii), które 1 maja w pełni otworzyły swoje rynki pracy dla obywateli z nowych państw członkowskich, była w 2004 r. ograniczona i nie wywołała zakłóceń na lokalnych rynkach. W 2004 r. wzrost legalnego zatrudnienia Polaków wyniósł w Irlandii 30 tys., w Szwecji – 2 tys., a w Wielkiej Brytanii – 70 tys. W tym miejscu zauważyć należy, że wiele z tych osób przebywało w tych państwach przed 1 maja i wykorzystało akcesję do legalizacji swojego pobytu i zatrudnienia. Tak więc kolejna grupa przewidywanych obaw („turystyka socjalna”, „drenaż mózgów”) okazała się nieuzasadniona. Gwoli ścisłości należy stwierdzić, że migracja z Polski pracowników o wysokich kwalifikacjach wprawdzie się zwiększyła, jednak nie można mówić o jakimś masowym exodusie specjalistów. Sprawdziły się natomiast przewidywania ekspertów i instytutów badawczych dotyczące pozytywnego rozwiązania tych kwestii. Również zgodnie z tymi przewidywaniami akcesja sprzyjała zwiększeniu tempa wzrostu gospodarczego. W roku 2004 tempo wzrostu PKB wyniosło 5,3%. Jak szacuje Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, prognozy dotyczące dalszego tempa rozwoju gospodarczego stawiają Polskę w czołówce państw członkowskich UE, w których należy oczekiwać stopniowego wzrostu liczby miejsc pracy i spadku stopy bezrobocia¹.

Pojawiły się jednak zjawiska, które w sposób zróżnicowany mogą być odbierane przez społeczeństwo. Nastąpiło szybsze, niż wcześniej zakładano, tempo podwyższania cen wielu produktów. Podwyżki cen objęły głównie produkty żywnościowe – było to zjawisko korzystne dla rolników i producentów rolnych, jednak dość dotkliwe dla większości obywateli jako konsumentów, tym bardziej że dotychczasowy udział wydatków na żywność gospodarstw domowych w Polsce stanowi około 30% i jest o połowę wyższy niż średnio w krajach „15”.

Część podwyżek wynikała z ujednolicenia obciążeń fiskalnych podatkiem VAT czy podatkiem akcyzowym. Na skutek zmian podatkowych wyższą stawką podatku VAT zostały objęte m.in. materiały budowlane. Jednocześnie jednak pewne grupy towarów znacznie staniały w roku 2004, co w pewnym stopniu może być odbierane jako pozytywny efekt akcesji, wynikający z jednej strony ze zwiększenia konkurencji, z drugiej zaś – z ujednolicenia taryfy celnej. Najbardziej spektakularny był spadek cen dostępu do Internetu (o 20,9%), obniżyły się także

---

¹ Podkreślić też należy, że pierwszy okres członkostwa potwierdził, że Polska będzie beneficjentem netto unijnego budżetu. Saldo rozliczeń Polska–budżet UE wyniosło na koniec ubiegłego roku prawie 1,5 mld euro (ponad 6,5 mld zł) netto na korzyść Polski.

ceny sprzętu telekomunikacyjnego (7,7%), sprzętu RTV (4,3%), obuwia (5,3%) i odzieży (2,7%).

O tym, że na przystąpieniu Polski do Unii polskie społeczeństwo nie straciło, mogą świadczyć opinie wyrażane w różnych sondażach, z których wynika, że członkostwo we Wspólnocie popiera 70% społeczeństwa. Wśród rolników poparcie wzrosło w ciągu ostatniego roku z 20 do 70%, co pokazuje, że oceny i preferencje są formułowane na bieżąco i podatne na zmienność [6; 1, s. 158]². Potwierdza to konieczność prowadzenia badań stanowiących monitoring zmieniających się preferencji, oczekiwań i zachowań rynkowych konsumentów w stabilizujących się warunkach funkcjonowania polskiej gospodarki i społeczeństwa w przestrzeni europejskiej.

Wśród szeregu przyczyn orientacji wartościujących o charakterze makroekonomicznym, wpływających na odczucia społeczeństwa, znajdują się również czynniki określające profil społeczno-demograficzny polskich konsumentów. Procesy integracyjne mogą powodować zmiany stosunku do określonych wartości i preferencji życiowych, warunkując nowe sposoby zaspokojenia potrzeb, nowe aspiracje, cele i dążenia życiowe Polaków w zależności od takich czynników, jak wykształcenie, status materialny, zawodowy, miejsce zamieszkania czy też wiek. Wejście do UE dla wielu narodów, w tym i dla Polaków, okazało się zastrzykiem pewności siebie. Szczególnie ludzie młodzi burzą stereotyp, że Polacy są gorsi, gorzej wykształceni, z mniejszymi umiejętnościami i doświadczeniem zawodowym.

3. Ocena oddziaływania procesu integracji Polski z UE na mieszkańców Polski żyjących w pasie przygranicznym³ – wybrane wyniki badań ankietowych

Jak wspomniano wcześniej, renta położenia w pasie przygranicznym pozwalała wcześniej niż w przypadku pozostałych mieszkańców Polski korzystać ze zbliżenia ludzi po obu stronach granicy. W ramach programu INTERREG tworzone euroregiony przygraniczne⁴, mające na celu stymulowanie ich rozwoju i integracji oraz wyrównywania szans rozwojowych. Wspólne zainteresowanie partnerów jednej i drugiej strony rozbudową infrastruktury przygranicznej, głównie

² Jednakże jak podaje M. Blaug – „Uzasadnienie wprowadzenia założenia o stabilnych i zuniformizowanych funkcjach preferencji jest (...) metodologicznej natury”, por. [2, s. 324].

³ W literaturze przedmiotu wyróżnia się szereg pojęć definiujących obszar, który obejmuje współpracę euroregionalną. Autorzy przeprowadzili badanie w strefie przygranicznej, która według kryteriów administracyjnych definiowana jest jako pas dwóch gmin lub jednego powiatu i pas jednego powiatu po drugiej stronie granicy państwa, z którym Polska graniczy. Często przyjmuje się, że jest to pas szerokości 20-30 km wzdłuż granicy. Badanie zostało przeprowadzone tylko w polskim pasie przygranicznym. Szeroki opis pojęć z tego zakresu zob. [3, s. 10-20].

⁴ Dokumenty oficjalne UE i umowy międzynarodowe posiłkują się określeniami współpraca transgraniczna lub region przygraniczny.

mostów i dróg, ożywienie handlu w rejonach przygranicznych po stronie granicy polskiej spowodowały, jeszcze przed akcesją Polski w struktury unijne, ogromny ruch na przejściach granicznych i wzrost obrotów handlowych w miastach przygranicznych. Niewątpliwie wpłynęło to na ożywienie w życiu społecznym i gospodarczym w pasie przygranicznym. Niezależnie od zaistniałych przemian, Polacy oczekiwali, że wejście Polski w struktury unijne przysporzy im szans przede wszystkim o charakterze ekonomicznym.

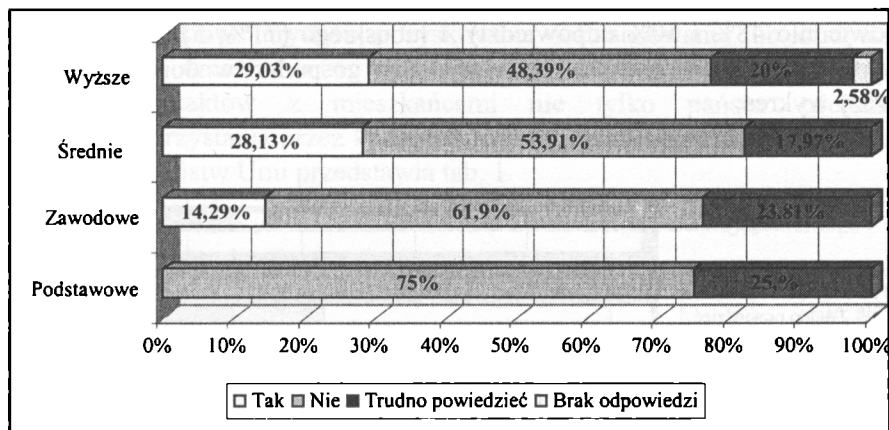
W badaniach przeprowadzanych przed akcesją wskazywano głównie na zwiększone możliwości poszukiwania pracy czy możliwość rozwoju gospodarki [5].

Rok po integracji respondenci z terenów przygranicznych⁵ pytani o zmiany, jakie nastąpiły po akcesji Polski, zgodnie odpowiadają, że największy zaobserwowany wpływ widać w gospodarce (77%). W dalszej kolejności wskazują na oddziaływanie na zamieszkiwany region (53%) oraz w najmniejszym stopniu (27% odpowiedzi) na bezpośredni wpływ na własne gospodarstwa domowe.

Biorąc pod uwagę cechy badanych konsumentów, należy stwierdzić, iż poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania i przynależność do grupy społecznej mają istotny wpływ na postrzeganie zmian, które nastąpiły. Osoby ze średnim i wyższym wykształceniem znacznie częściej dostrzegają zmiany w gospodarce niż osoby gorzej wykształcone. Jest to potwierdzenie wcześniejszych tendencji sprzed integracji, kiedy osoby lepiej wykształcone częściej niż inne postrzegały integrację jako szansę dla rozwoju gospodarki. Podobny pogląd panuje w sytuacji określania wpływu na zamieszkiwany region. Również w tym zakresie u osób lepiej wykształconych przeważają pozytywne opinie, choć również osoby wykształcone stanowią istotną część grupy badanych wyrażających przeciwną opinię. Ocena wpływu integracji na gospodarstwa domowe nie jest w tak znacznym stopniu uwarunkowana poziomem wykształcenia jak w wypowiedziach dotyczących wpływu integracji na kraj i na region. Widzi go tylko co szósta osoba z wykształceniem zasadniczym oraz blisko co trzecia osoba ze średnim lub wyższym. Oceniając wpływ na gospodarstwa domowe, badani w większości nie potrafili zająć jednoznacznego stanowiska, bowiem, bez względu na rodzaj wykształcenia, dominują odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

---

⁵ Badania zachowań polskich konsumentów w pasie przygranicznym zostały przeprowadzone przez autorów: A. Burlita, K. Błoński, J. Witek w okresie marzec-kwiecień 2005 sformalizowanego formularza ankiety, na próbie 310 losowo dobranych osób powyżej 18 roku życia, w tym 62% badanych stanowili mieszkańcy rejonów przygranicznych woj. zachodniopomorskiego, 16% – mieszkańcy rejonów przygranicznych woj. lubuskiego i 22% – mieszkańcy rejonów przygranicznych woj. dolnośląskiego. Celem badania były m.in. identyfikacja wpływu przystąpienia Polski do UE na gospodarkę, region oraz gospodarstwa domowe i jego ocena; stopień korzystania przez konsumentów zachodniego pasa przygranicznego z oferty innych państw Unii oraz ocena wybranych cech polskich konsumentów w relacji do konsumentów innych państw UE.

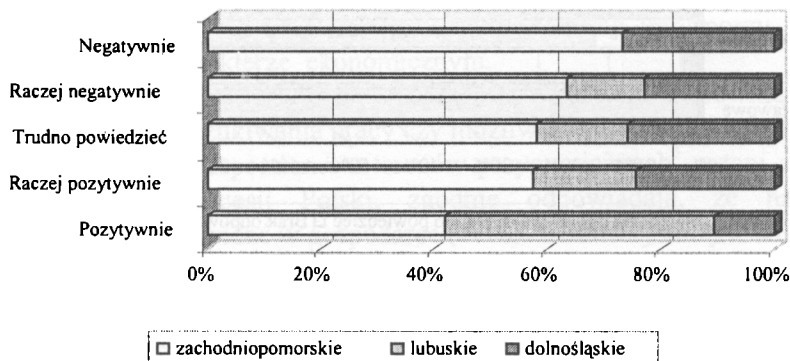

Rys. 1. Opinie badanych na temat wpływu integracji z Unią Europejską na funkcjonowanie gospodarstw domowych na terenach przygranicznych ze względu na poziom wykształcenia (w %)

Źródło: wyniki badań.

W przypadku oceny zidentyfikowanego oddziaływania Unii na gospodarkę i na zamieszkiwany region sytuacja jest jednoznaczna. Pozytywne oceny wpływu znacznie częściej wystawiają osoby lepiej wykształcone. Ocenę pozytywną i raczej pozytywną wpływu na gospodarkę wydało 65% osób ze średnim wykształceniem, 58% z wykształceniem wyższym oraz 38% o wykształceniu zawodowym. Prowadzone akcje edukacyjne podejmowane przez zarówno organy państwa, jak i organizacje pozarządowe przed akcesją wywarły, jak widać, wpływ na poszerzenie wiedzy badanych osób na temat możliwości wpływu Unii Europejskiej na gospodarki państw przyłączanych. Z kolei dość ograniczony zakres oceny konsumentów określających wpływ wejścia Polski w struktury unijne na ich gospodarstwa domowe nie jest zaskakujący o tyle, że przygraniczne miejsce zamieszkiwania stwarzało im znacznie wcześniej niż gospodarstwom „z głębi kraju” możliwości korzystania np. z oferty handlowej czy usługowej państw „starej Unii”. Odczuwalny wpływ akcesji na gospodarstwa domowe na tym terenie będzie obserwowany dopiero po upływie pewnego czasu. Potwierdzeniem takiej sytuacji jest niewielki wpływ „miejsca zamieszkania” na poglądy w prezentowanym zakresie. 87% mieszkańców województwa lubuskiego, 83% mieszkańców dolnośląskiego i 72% zachodniopomorskiego dostrzega wpływ na gospodarkę. Sytuacja zmienia się w opiniach na temat zaobserwowanego wpływu na region, który jest bardziej widoczny dla mieszkańców dolnośląskiego (66%) niż dla mieszkańców innych badanych województw. Cechą charakterystyczną jest najniższy odsetek odpowiedzi o dostrzegającym wpływie i jego pozytywnym odbiorze wśród mieszkańców terenów przygranicznych z woj. zachodniopomorskiego. Pozytywne efekty wpływu na gospodarkę i na zamieszkiwany region znacznie częściej są dostrzegane przez badanych regionu dolnośląskiego

(odpowiednio 48% i 50% odpowiedzi) i lubuskiego (71%; 51%). Rozkład ocen wpływu wstąpienia Polski do UE na sytuację gospodarstw domowych ilustruje poniższy wykres:

Rys. 2. Ocena wpływu wstąpienia Polski do UE na sytuację gospodarstw domowych w zależności od miejsca zamieszkania respondentów (% odpowiedzi)

Źródło: wyniki badań.

W odniesieniu do badanych grup społecznych⁶ należy stwierdzić, że respondenci są dość zgodni co do dostrzeżonego wpływu na gospodarkę, ale zaczynają się różnić w ocenach wpływu na region, różnice zaś nasilają się przy określaniu wpływu na własne gospodarstwa domowe.

Wpływ na region w największym stopniu dostrzegają osoby pracujące na stanowiskach umysłowych (61%), wykonujące wolne zawody (50%) lub pracujące na własny rachunek (77%). Wśród nich pozytywne oceny zaistniałej sytuacji przeważają w grupach pracujących na własny rachunek i pracujących na stanowiskach nierobotniczych. Natomiast nie odczuwają tego związku osoby pracujące na stanowiskach robotniczych i osoby bezrobotne (po 40%).

Jeśli chodzi o ocenę wpływu na sytuację gospodarstw domowych, to tylko osoby wykonujące wolne zawody go dostrzegają (50%), natomiast dla osób pracujących na stanowiskach robotniczych (80%), emerytów i rencistów (70%) oraz bezrobotnych (60%) jest on niezauważalny.

Obowiązująca w krajach UE swoboda przepływu kapitału, ludzi i firm dała możliwość korzystania z oferty państw stowarzyszonych w zakresie: kultury,

⁶ Tzn. pracujących na stanowisku robotniczym, umysłowym lub kierowniczym, wykonujących wolny zawód, pracujących na własny rachunek, emerytów lub rencistów, bezrobotnych, rolników i nie pracujących.

pracy, nauki, zakupów, turystyki, pozyskiwania dofinansowania lub kredytów na różne cele oraz umożliwiła w większym stopniu nawiązywanie prywatnych i służbowych kontaktów z mieszkańcami nie tylko państw ościennych. Częstotliwość korzystania przez konsumentów zachodniego pasa przygranicznego z oferty innych państw Unii przedstawia tab. 1.

Tabela 1. Częstotliwość korzystania przez konsumentów zachodniego pasa przygranicznego z oferty innych państw Unii (w % odpowiedzi ogółem)

Oferta w zakresie	Tak	Nie	Nie, ale zamierzam skorzystać
Kultury	13,2	73,9	12,9
Szkoleń lub nauki języków obcych	15,2	70,6	14,2
Pracy	20,6	66,2	13,2
Nawiązania bliższych kontaktów z mieszkańcami innych krajów europejskich:			
a) prywatnie (we własnym zakresie),	30,3	62,0	7,7
b) służbowo (praca, szkoła, różne organizacje)	24,2	68,7	7,1
Zakupów	54,0	37,9	8,1
Wyjazdów turystycznych	42,6	42,6	14,8
Możliwości pozyskania dofinansowania lub kredytów	6,1	88,1	5,8

Źródło: wyniki badań.

Jak widać, z usług w zakresie kultury korzystały tylko w niewielkim stopniu osoby pracujące na stanowiskach umysłowych (19%) i nie pracujące (14%). Wcale nie korzystały z nich osoby pracujące na własny rachunek, emeryci i renciści oraz bezrobotni. Pomimo poszerzających się możliwości w tej dziedzinie nie wpłynęło to na zaspokojenie w większym stopniu tej grupy potrzeb. Niski poziom korzystania z usług związanych z kulturą jest konsekwencją redukcji tego typu potrzeb przez gospodarstwa domowe w latach dziewięćdziesiątych i w obecnej dekadzie⁷.

⁷ Potwierdzeniem takiego stanu są wyniki badania ankietowego warunków życia ludności przeprowadzonego przez GUS. Wskazują one, że w roku 2003 gospodarstwa domowe, aby zaspokoić najpilniejsze potrzeby, były zmuszone po raz kolejny do ograniczenia wydatków na szereg potrzeb wyższego rzędu, do których zalicza się potrzeby kulturalne.

Badania regionalne wskazują na takie same przyczyny. Gospodarstwa domowe z regionu szczecińskiego tłumaczą rzadkie uczestnictwo bądź nie uczestniczenie w kulturze przede wszystkim brakiem czasu (66% odpowiedzi) oraz brakiem pieniędzy (53%). Badania ankietowe przeprowadzone były przez: A. Burlita i J. Witek w okresie luty-marzec 2004 r. na grupie 600 respondentów z terenu miasta Szczecina i okolic. Celem ich było m.in. określenie częstotliwości uczestnictwa mieszkańców Szczecina i okolic w wybranych formach kultury oraz czynników determinujących uczestnictwo w kulturze.

Jeśli chodzi o usługi szkoleniowe lub naukę języków obcych, to korzystanie z nich zadeklarowały osoby najbardziej otwarte, o szerokich horyzontach, rozwiniętych potrzebach samorealizacji i osiągnięcia sukcesu. Są to osoby:

- wykonujące wolne zawody (28%),
- nie pracujące, ale jeszcze uczące się (29%),
- zajmujące stanowiska kierownicze (16%),
- pracujące na stanowiskach umysłowych (16%).

Chęć korzystania z tego typu ofert w przyszłości deklarują wszystkie badane grupy społeczne oprócz emerytów i rencistów oraz bezrobotnych.

Kolejną sferą, dość istotną dla polskich konsumentów po roku 1989, stała się turystyka. Wolność społeczno-gospodarcza po 1989 r. i akcesja Polski do Unii zdecydowanie wpłynęły na poszerzenie możliwości korzystania z turystyki zagranicznej. Badania pokazały, że wśród badanych mieszkańców pasa przygranicznego najbardziej zainteresowane korzystaniem z usług turystycznych są osoby wykonujące wolne zawody (61%), a także pracujący na własny rachunek (47%) oraz na stanowiskach kierowniczych (45%). Brak zainteresowania ofertą turystyczną oferowaną przez podmioty z innych krajów Unii deklarują osoby pracujące na stanowisku robotniczym (54%) oraz emeryci i renciści (46%), co w dużym stopniu łączy się z osiąganymi dochodami. Przykładem tego jest grupa osób pracujących umysłowo, które przy osiąganych dochodach netto do 1500 zł na osobę, nie korzystają z oferty biur turystycznych z innych państw Unii (44%). W przypadku wzrostu dochodów (tzn. w wypadku przekroczenia poziomu 1500 zł) zdecydowanie wzrasta zainteresowanie ofertą turystyczną. Trzy czwarte badanych z tej grupy, osiągających takie dochody, deklaruje już korzystanie z usług turystycznych.

Pas przygraniczna stwarza większe możliwości i pobudza do dokonywania zakupów w innych państwach UE. Połowa badanych deklarujących takie zachowania to przede wszystkim osoby wykonujące wolne zawody, pracujące na własny rachunek oraz osoby pracujące na stanowiskach kierowniczych. Brak zainteresowania ofertą handlową sąsiednich państw wykazują osoby pracujące na stanowiskach robotniczych (66%), a także emeryci i renciści, bezrobotni oraz rolnicy. Jedynie dla 12% badanych częstotliwość zakupów w innych krajach po akcesji Polski do UE zwiększyła się. Są to głównie osoby zamieszkujące tereny woj. zachodniopomorskiego. 62% osób deklarujących zwiększenie częstotliwości zakupów pochodzi z tego obszaru.

Kolejną kwestię poddaną badaniu stanowiło porównanie wybranych cech polskich konsumentów z cechami konsumentów innych państw UE. Badania są potwierdzeniem większej religijności i rodzinności Polaków (uważa tak 67% respondentów, a przeciwnego zdania jest 12%), a także przekonania o niższym

poziomie własnego życia (uważa tak ponad 72% badanych)⁸. Zwłaszcza ta ostatnia kwestia warunkowana jest statusem społecznym i wiążącym się z nim statusem materialnym badanych. A zatem przekonanie o niższym stopniu zaspokojeniu potrzeb panuje wśród osób bezrobotnych (100%), a także emerytów i rencistów (80%), nie pracujących (78%), a także pracujących na stanowiskach robotniczych (77%) i umysłowych niższego szczebla (75%). Wyrażają taki pogląd zdecydowanie osoby z niskim wykształceniem, a w zdecydowanie mniejszym odsetku – lepiej wykształceni. W miarę wzrostu wykształcenia odsetek tego typu odpowiedzi ulega obniżeniu, zwiększa się zaś przekonanie o porównywalności poziomów życia (taki pogląd wyraża 5% badanych z zasadniczym wykształceniem, 14% ze średnim i 20% z wyższym).

Odstępstwem od utrwalonego stereotypu Polaka i Europejczyka są poglądy dotyczące różnic w poziomie wykształcenia, tolerancji i w stopniu zaspokojenia potrzeb związanych z ubraniem. 40% badanych uważa, że Polacy są lepiej wykształceni, zaś jedna trzecia nie ma w tej kwestii jednoznacznego poglądu. Przekonanie o lepszym wykształceniu Polaków mają osoby pracujące na stanowiskach umysłowych (48%), kierowniczych lub wykonujące wolne zawody (po 38%), jak również co czwarta osoba pracująca na stanowisku robotniczym.

Zmiany następują również w poziomie zaspokojenia potrzeb związanych z ubraniem. 34% badanych uważa, że Polacy są lepiej ubrani. Taka sama grupa badanych nie ma wyrobionego zdania. Czynniki różnicującymi postawy w tym obszarze są m.in. wiek i uzyskiwane dochody. Tylko osoby powyżej 55 roku życia są w mniejszym stopniu przekonane o lepszym zaspokojeniu tego rodzaju potrzeb.

Niewielkie zmiany zachodzą w przypadku porównania poziomu tolerancji Polaków i Europejczyków – gdzie badani nie mają wyrobionego zdania (uważa tak jedna trzecia badanych). Jednocześnie taki sam odsetek badanych uważa swój naród za mniej tolerancyjny. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że czynnikiem wpływającym na taką ocenę jest miejsce zamieszkania. Blisko połowa badanych z woj. dolnośląskiego jest przekonana o większej tolerancji Polaków; taką samą opinię ma tylko 22% konsumentów z woj. lubuskiego i tylko co szósty z woj. zachodniopomorskiego. Przyczyną takiego stanu jest zapewne opisany w innych

---

⁸ Uzyskane wyniki są potwierdzeniem funkcjonującego w Polsce stereotypu o sytuacji materialnej, rodzinności i religijności Polaków. Wskazują na to wyniki badań CBOS dot. stereotypów Polaka i Europejczyka przeprowadzonych w latach 1996- 2001. Różnice pomiędzy postrzeganiem samych siebie i mieszkańców innych krajów europejskich występują na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony Polacy oceniają siebie jako osoby zorientowane wspólnotowo, patriotycznie, religijnie oraz przekładające rodzinę nad pracę. Europejczyków zaś postrzegają jako swoje przeciwieństwo – jako osoby indywidualistyczne, niereligijne oraz nastawione na własny sukces. Z drugiej strony korzystniej oceniają Europejczyków niż samych siebie. Są przekonani, że żyją oni w dobrych warunkach, dobrze pracują, są oszczędni, wykształceni, kulturalni oraz uczciwi i życzliwi. Ten funkcjonujący pogląd Polaków tylko w niewielkim stopniu ulega zmianom mimo zwiększającej się z roku na rok ilości informacji o życiu w innych krajach europejskich [7].

publikacjach związek pomiędzy postrzeganiem samych siebie a ogólną atmosferą życia społecznego i politycznego w miejscu zamieszkania [4].

4. Podsumowanie

Patrząc z perspektywy konsumentów i ich gospodarstw domowych, przystąpienie Polski do UE powinno być czynnikiem sprzyjającym ogólnej poprawie ich sytuacji, głównie dzięki liberalizacji poszczególnych rynków i idącą za tym lepszą jakością i większym wyborem towarów, szerszym zakresem usług czy wzmocnioną gwarancją praw konsumenckich. Zarówno niewielki dostrzegany wpływ akcesji Polski do Unii Europejskiej na gospodarstwa domowe, jak i niewielki odsetek ocen pozytywnych wśród dostrzegających zmiany można tłumaczyć skokowym wzrostem ogólnego poziomu cen towarów i usług konsumpcyjnych wśród części ubożającego społeczeństwa. Rosnące aspiracje konsumpcyjne przy braku możliwości finansowych i stykaniu się w większym stopniu z dostatkiem sąsiadów potęguje niezbyt pozytywne odczucia. Również oczekiwania związane z poszerzeniem możliwości podejmowania pracy na wspólnym europejskim rynku nie zostały spełnione w oczekiwanym wymiarze. Dlatego osoby mające wyższą pozycję społeczną, wyższe dochody i wykształcenie oraz młodsze wiekiem w większym stopniu odczuły szanse i nowe możliwości, jakie w odniesieniu do własnego gospodarstwa domowego niesie funkcjonowanie w warunkach rynku europejskiego. Pozostali zaś nadal czekają na nowe możliwości.

Literatura

- [1] Beskid L. i in., *Polacy a nowa rzeczywistość ekonomiczna*, IFiS PAN, Warszawa 1995.
- [2] Blaug M., *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa 1995.
- [3] *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, GUS, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Warszawa - Wrocław 1999.
- [4] Jasińska-Kania A., *Stereotypowe wyobrażenia Polaków o sobie i o innych narodach*, [w:] M. Marody, E. Gucwa-Leśny (red.), *Podstawy życia społecznego w Polsce*, ISS, Warszawa 1996
- [5] Mazurek-Łopacińska K., *Szanse i zagrożenia dla Polaków wynikające z integracji z Unią Europejską*, „Marketing i Rynek” 2004, nr 5.
- [6] Sokołowska J., Tyszka T., *Zmiany preferencji społeczno ekonomicznych społeczeństwa polskiego w latach 1990 - 1991*, „Studia Socjologiczne” 1992, nr 3-4.
- [7] *Stereotyp Polaka i Europejczyka*, Komunikat z badań CBOS, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2001/KOM062/KOM062.HTM>

QUESTIONNAIRE RESEARCH OF CONSUMERS ON POLISH-GERMAN BORDERLAND IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN MARKET

Summary

From among many factors which influence the estimation of the accession of Poland to the European Union, the proximity of living at the border plays an important part. The border has become an important economic factor for people living there in the range of its traffic, which in the greater range than in other parts of the country lets acquire and consume the neighbours' goods as well as develop the economic activity in the sphere of small and medium enterprises.

The paper contains the estimation of influencing of the process of the integration of Poland with the European Union living in the border line, carried out on the ground of chosen questionnaire surveys.